

Європа в утверджені та зміцненні глобального лідерства

Юрій Якименко,
президент Центру Разумкова

Василь Юрчишин,
директор економічних і соціальних програм Центру Разумкова

Сьогодні однозначно визнається, що саме всебічна партнерська допомога широкого кола демократичних країн дозволила сформувати справжню, дієву проукраїнську антизагарбницьку коаліцію¹. Не применшуючи значущості всіх тих, хто мірою можливостей підтримував і підтримує Україну, виокремлюються країни, які значною мірою є «центрами тяжіння» такого сприяння, зважаючи на їх активну роль у реалізації політики протидії агресору².

Нагадаємо, російська повномасштабна агресія по суті прискорила стратегічне затвердження двох цивілізаційних угруповань – демократичного і автократичного, а також способів їх співіснування, у т.ч. вибором стратегічних партнерів, цінностей, які ці партнери пропонують світу, допустимим рівнем компромісів між проголошуваними цінностями і економічними вигодами. Мужня боротьба Українського народу за свободу і незалежність змусила ЄС, НАТО, провідні демократичні країни відкинути «розслабленість» у сприйнятті росії і зайняти активну позицію допомоги Україні³.

Чимало сказано про лідерство у цьому процесі США, навколо яких відбулося стратегічне об'єднання демократичних країн. Ця теза пройшла випробування часом. Однак, політичні події останнього часу знову актуалізують порядок денний партнерської міцності. Політичний курс «Америка понад усе» по новому розставляє акценти і пріоритети у розвитку демократичного світу, а потреби партнерської міцності насамперед стають чи не найважливішими вже для всієї Європи.

На початку 2025 р. Україна вкотре опиняється у центрі уваги політичних дискурсів і дискусій, що зумовлено дедалі зростаючою невпевненістю стосовно термінів і масштабів допомоги і підтримки країни, насамперед з боку США, а з тим і перспектив та результатів загарбницької політики росії. Ситуація ускладнюється тим, що на тлі суперечливих заяв і дій певних представників політичної еліти демократичних країн, з одного боку, набирають оберту різноманітні «поблажливі» до росії право- і ліворадикальні структури (у т.ч. в державах, які вважаються «форпостом» демократії), з іншого – слабшає інституційна згуртованість навколо міжнародної підтримки України, що частково пояснюється «втомою від війни» громадянських суспільств (насамперед європейських). Таке «розбалансування» між декларованими довгостроковими цінностями і поточними соціально-економічними потребами напевне посилює ризики у пошуку більшістю країн рішень для збалансування внутрішньої згуртованості та зовнішніх викликів⁴.

¹ Геополітичні та гео економічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі. / К.: Центр Разумкова, 2022. –

https://razumkov.org.ua/uploads/article/2022_TRANSFORMANS_UKR.pdf

² Вектори результативної підтримки України. / К.: Центр Разумкова, 2023. –

<https://razumkov.org.ua/images/2023/11/21/2023-PAKT-7.pdf>

³ Політичні, економічні і структурні наслідки російської агресії для України і світової спільноти.

Завдання економічного відновлення України у повоєнний період з врахуванням євроінтеграційних пріоритетів. / К.: Центр Разумкова, 2023. –

https://razumkov.org.ua/images/2023/04/21/2023_04_consequences_of_the_war_for_ukraine.pdf

⁴ Matelli S. 2025, towards a European path for innovation, collective defence and solidarity? –

<https://institutdelors.eu/en/publications/2025-towards-a-european-path-for-innovation-collective-defence-and-solidarity/>.

Поряд з безпосередніми (терміновими) викликами для військової допомоги Україні, дедалі більше проявляються довгострокові безпекові чинники і складові, які вже не обмежуються кордонами окремих країн чи регіонів, а стрімко поширюються до континентального і глобального рівнів. Поруч з посиленням мілітаристських загроз, дедалі більшу стурбованість викликають захист і відбудова критичної інфраструктури (від природніх і військових руйнувань)⁵, кліматичні і пандемічні «цунамі», які не знають ані меж, ані кордонів, комунікаційні технології і штучний інтелект, з їх потенційно руйнівними для людства наслідками, «критично важливі мінерали», необхідні для зростаючого попиту на енергоресурси та ін⁶. Кожна з проблем (з наведеного неповного переліку викликів перед глобалізованим світом) вимагають скоординованості та співпраці і мають суміщатись із безпековими завданнями (у т.ч. України).

Натомість, 2025 рік зростання протекціонізму і посилення недобросовісної конкуренції (в ключових секторах і доступі до технологій), подальшого протистояння найбільших країн світу, втрати спільних цілей та орієнтирів демократичних країн, що є тими чинниками ризику, які можуть спричинити девальвацію універсальних, загальнолюдських цінностей, та подальше зниження спроможності їх захисту на глобальному рівні.

Між тим, навіть у такому суперечливому світі виокремлюються осередки (окремі країни чи альянси), котрі спроможні ризику трансформувати у виклики, а виклики – у вигоди (як економічні, так і політичні чи дипломатичні). Одним з таких (осередків) є і має залишатись Європа. У той час, як лідери переважної більшості країн світу не мають практичної альтернативи у відносинах з прийдешньою Адміністрацією США, Європа може знову продемонструвати здатність обійняти лідерські позиції у сучасному світі.

Оновлення європейських викликів. Трансатлантична єдність після II Світової війни виступала наріжним каменем демократичної цивілізації. Сьогодні ж дедалі більше проявляються ризики втрати єдності між європейськими та північноамериканськими партнерами.

Для демократичної Європи загалом і Євросоюзу зокрема найсуттєвіші виклики і впливи від обрання нового керівництва США пов'язані із складнощами формуванням європейської системи континентальної і глобальної безпеки, яка поступово має зменшувати власну залежність від американської «парасольки». Звичайно, це буде потрібно робити якнайшвидше, оскільки утримання залежності від (невизначеної) американської готовності продовжувати підтримувати Європу означає провокування агресивних намірів автократичних чи антидемократичних сил⁷.

Не менш актуальним для Євросоюзу в умовах, коли уряди деяких країн ЄС відкрито займають нігілістичні позиції, є питання лідерства – визначення країни, яка зможе очолити реалізацію складних трансформаційних процесів, зелений і цифровий переходи. Ще кілька років тому, відповідь лежала практично на поверхні – на роль таких країн могли претендувати Німеччина, як країна з наймогутнішою економікою Євросоюзу, та Франція, як ідеолог та ініціатор концепції стратегічної автономії ЄС. Однак, внутрішньополітичні протистояння, послаблення правлячих коаліцій, посилення ультраправих течій (підтримуваних дедалі ширшим колом електорату) ставлять під сумнів дієвість їх (згаданих країн) лідерства у Європі.

⁵ Piatkiewicz D., Piotrowski M. Transatlantic transitions: strategies for 2025 and beyond. – https://www.europeum.org/wp-content/uploads/TAPF_2024_ppfinal.pdf

⁶ Drezner D. How Everything Became National Security. – https://www.foreignaffairs.com/united-states/how-everything-became-national-security-drezner?utm_medium=promo_email&utm_source=fa_edit&utm_campaign=pre_release_DREZNER_prospect_s&utm_term=ESPNZ004G3&utm_content=20240812

⁷ Готовність до результатів виборів. / К.: Центр Разумкова, 2024. – <https://razumkov.org.ua/statti/gotovnist-do-rezultativ-vyboriv>

За таких умов нові перспективи (у т.ч. у частині європейського лідерства), як би це не дивно виглядало на перший погляд, можуть ґрунтуватися на посиленні співпраці Євросоюзу і Великої Британії, які зовсім недавно розлучилися (Brexit). Причому провідна роль може належати саме Великій Британії. Звичайно, про «новий шлюб» не йдеться. Однак, хоча Велика Британія є «зовнішньою» силою до Євросоюзу (а може саме й тому), вона продовжує відігравати життєво важливу роль у європейській економіці, а також підтримці і зміцненні демократичних цінностей.

Більше того, після роз'єднання з Євросоюзом внаслідок Брекзиту, британська суспільно-політична система, яка вже не пов'язана з континентальною Європою консенсусними зобов'язаннями, видається чи не найбільш стійкою до ризиків «втоми від війни»⁸. І саме через ставлення до перебігу подій в Україні проявляється готовність і спроможність європейських країн залишатись послідовними (орієнтуючись, у тому числі, і на приклад Великої Британії) у захисті демократії і підтримки країн, які намагаються попри терор агресивних сусідів будувати вільне демократичне суспільство.

Для Європи це означає оновлення співпраці між ЄС і Великою Британією, відкладаючи на невизначений час суперечки, які спричинили Брекзйт, і власним прикладом демонструючи спроможність до консолідації перед глобальною загрозою. А додатковим чинником демократичної згуртованості є «український фактор», подібно тому як це було навесні 2022 р. Сьогодні Європа знову постає перед (можливо) вирішальним вибором розвитку свого безпечного суспільно-політичного простору. Якщо нова Адміністрація США наполягатиме і домагатиметься мирної угоди з Москвою (за рахунок України), то це стане важким випробуванням (а з тим і можливим політичним роздоріжжям) для демократичного світу загалом і Європи зокрема.

Причому не лише через розбіжності поглядів на рівень допомоги Україні. Сприятливий для агресивних намірів росії мир (чи навіть перемир'я) провокував би Москву протестувати міцність НАТО і дієвість системи колективного захисту альянсу. Зрозуміло (досвід війни в Україні засвідчує), що навіть загроза значних втрат російських військ від такої провокації додавала б ще більшого «інтересу» для російського керівництва, у т.ч. для посилення розколу у Євросоюзі стосовно меж протидії агресору⁹. З тим, консолідація всієї демократичної Європи для протидії глобальним загрозам (у найближчій перспективі захисту України), є питанням виживання європейського суспільства.

Відтак є підстави стверджувати, що сьогодні ставлення до протидії агресору стає одним з вагомих чинників потреби відновлення тіснішої співпраці між Лондоном і Брюсселем, (звичайно, як зазначалося, без «втягування» британських структур та інститутів до європейських). Зважаючи, що ЄС і Велика Британія – відкриті (політично та економічно) об'єднання, а з тим достатньо чутливі до глобальних негараздів (свідченням чому є різке погіршення економічної динаміки під час ГФК і пандемії), актуальність зближення лише зростатиме мірою того, як розгортатиметься американська зовнішня (у т.ч. торговельна) політика нової Адміністрації. Відтак, «перезавантаження» відносин ЄС-Велика Британія на користь політичного зближення практично не має альтернативи, якщо ставиться за мету збереження міцності Європи як визнаного центру цивілізації¹⁰. І ідеологічне та організаційне лідерство Великої Британії може виявитися вирішальним, як вже неодноразово відбувалось у новітній історії (врізка «Зразки світового лідерства»).

⁸ Martill B., Sus M. UK-EU Security Cooperation After Ukraine. – <https://carnegieendowment.org/europe/strategic-europe/2024/01/uk-eu-security-cooperation-after-ukraine?lang=en>.

⁹ Marrone A. Trump, Ukraine and NATO: Two Crossroads for Europe. – <https://www.iai.it/en/pubblicazioni/trump-ukraine-and-nato-two-crossroads-europe>.

¹⁰ The cross-Channel reset: Trump, Putin, and shifting EU-UK opinion. – <https://ecfr.eu/publication/the-politics-of-the-reset-trump-putin-and-shifting-eu-uk-public-opinion/>.

ЗРАЗКИ СВІТОВОГО ЛІДЕРСТВА

Історичним фактом є те, що Британська імперія упродовж століть була наймогутнішим державним утворенням у світі. Разом з тим, ідеологічні основи демократичних суспільств також значною мірою формувались в Об'єднаному королівстві.

А ХХ сторіччя надає численні приклади того, що саме Велика Британія виявлялась серед країн-лідерів, які уособлювали протидію агресивним завойовникам і поневолювачам. Основою лідерства ставали політичні позиції і декларації очільників країн, які (політичні позиції) неодмінно знаходили підтвердження у практичній політиці. Звернемо увагу на дві історичні публічні промови, які стали переломними у сприйнятті світовою спільнотою потреб і завдань захисту миру і демократії.

Вірогідно, чи не найвідомішою у ХХ столітті стала промова у Фултоні прем'єр-міністра Великої Британії Уїнстона Черчилля у 1946 р. Менш відомим є інший політичний виступ Черчилля, який, однак, кардинально прискорив світові події.

26 грудня 1941 р. прем'єр Черчилль виступив перед Конгресом США з промовою, яка справила таке враження, що цей візит британського прем'єра до Вашингтона досі вважають однією з найважливіших історичних місій.

Виступ Черчилля відбувся через три тижні після нападу Японії на Перл-Гарбор, що спонукало США, хоча із запізненням, вступити у Другу світову війну. Велика ж Британія на той час вже понад два роки воювала під керівництвом Черчилля з гітлерівською Німеччиною і потребувала союзницької підтримки і допомоги.

Хоча в ті часи всередині США також існував значний спротив щодо участі країни у війнах на інших континентах (т.зв. ізоляціонізм), однак промова Черчилля виявилася вирішальною для широкомасштабного розгортання американської допомоги союзникам і безпосередньої участі у звільненні Європи від коричневої агресії.

Повертаючись до Фултона¹¹ нагадаємо, що історична промова Черчилля (на той час вже експрем'єр-міністра) відбулася 5 березня 1946 р. Серед головних небезпек спікер виокремив появу «залізної завіси», яка розділила Європу, актуальні виклики і загрози демократичному світові з боку «комуністичної росії», що постали після завершення Другої світової війни, та необхідність гарантувати безпеку людству, побудувати нову, єдину Європу, запобігти новим війнам і покласти край тиранії.

Цей виступ став дороговказом для демократичного світу у протидії комуністичному світу на другу половину ХХ століття і значною мірою - поштовхом для процесів, які зрештою призвели до розвалу СРСР.

До речі, виступ мав вплив і на українську політичну та ідеологічну думку. Одразу після виступу т. зв. група (опозиційних) українських політичних діячів оприлюднила «Відповідь пану Черчиллю», яка чітко співвідноситься з днем сьогоднішнім. На думку українських політичних діячів, росія стала могутньою і стала загрожувати решті Європи лише після того, як завоювала Україну. А перестане бути небезпечним агресором тоді, коли буде позбавлена панування над Україною та іншими народами Чорноморського і Балтійського басейнів.

Але чи готова на сьогодні сама Велика Британія до європейського лідерства, насамперед у економічній сфері та сфері міжнародного інституційного будівництва? Поглянемо на це докладніше.

Особливості економічного середовища Великої Британії. Особливістю геополітичного місця Великої Британії є, з одного боку, формування системи демократичного устрою і ринкової економіки, впроваджуваних століттями, що виводить країну у ранг «класиків» світової демократичної системи. З іншого – Британська імперія була серед наймогутніших у світі і багато зв'язків між колишніми її складовими зберігаються донині. За таких умов голос Великої Британії може стати авторитетним для розуміння деякими з нинішніх висхідних країн реальної ситуації

¹¹ Скрипник О. Промова Черчилля у Фултоні і реакція на неї українців. – <https://www.istpravda.com.ua/articles/2023/03/21/162497/>.

навколо України, усвідомлення неоімперських амбіцій саме росії та, відповідно, справедливого характеру допомоги демократичних країн українцям для протидії російській агресії.

Звичайно, авторитет країни-лідера та впливовість її голосу спирається на низку чинників, серед яких важливе місце посідає міцна, конкурентно спроможна економіка, надійно інтегрована у світову економічну систему

Тут важливо одразу зазначити, що Велика Британія, попри економічні ускладнення останніх двох десятиріч, входить у ТОП-10 країн світу за створюваною доданою вартістю. Хоча її економічна динаміка після ГФК помітно послабшала (як і у переважній більшості розвинутих країн), все ж частка країни у світовому виробництві утримується на досить стійкому рівні – 2,2-2,4% (таблиця «Валовий національний дохід»)¹², що дозволяє підтримувати високий рівень доходу домогосподарств (таблиця «ВВП на душу населення»¹³).

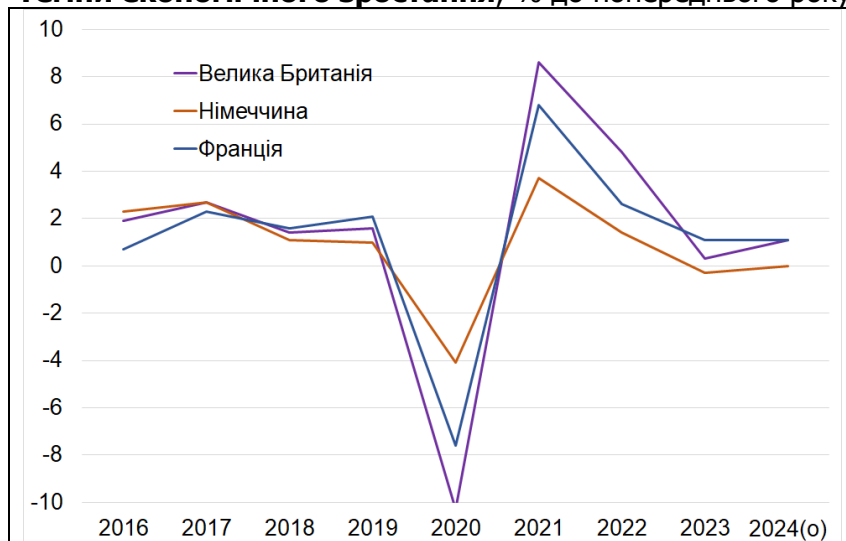
Валовий національний дохід, % світового (у поточних цінах за ПКС)

	2005	2015	2023
Німеччина	4,0	3,5	3,3
Франція	3,0	2,5	2,3
Велика Британія	3,0	2,4	2,2

ВВП на душу населення, \$ (у постійних цінах за ПКС)

	2005	2015	2023
Німеччина	51 633	60 099	63 578
Франція	49 529	52 018	55 441
Велика Британія	49 586	51 823	54 542

Темпи економічного зростання, % до попереднього року

Зауважимо, після референдуму 2016 р. стосовно Брекзиту і до січня 2020 р., коли Велика Британія офіційно вийшла з торгового блоку ЄС, було багато гострих політичних дебатів і прогнозів (значна частина яких була ледь не крахових) у частині перспектив британської економіки¹⁴. Однак, наступні роки радше підтверджують стійкість країни до внутрішніх

¹² Тут і далі, якщо не вказано інше, для міжнародних порівнянь використані дані, наведені у *World Bank Indicators* – <https://data.worldbank.org/indicator/>, Trading Economics. – <https://tradingeconomics.com/stream>.

¹³ Звернемо увагу, що дані у таблиці – з врахуванням паритету купівельної спроможності.

¹⁴ Lee E. Brexit's Effect on the UK Economy. – <https://cpdonline.co.uk/knowledge-base/business/brexit-effect-uk-economy/>

суперечностей і зовнішніх негараздів, а з тим і спроможність до прискореного відновлення (навіть після глобальної пандемії, діаграма «*Темпи економічного зростання*»).

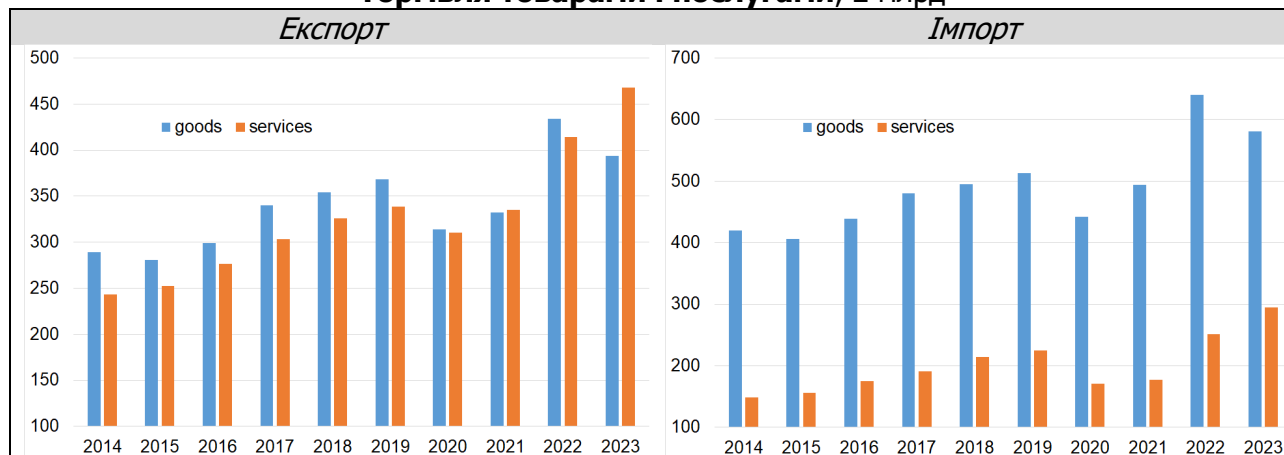
Зазначимо, коли йдеться про втрати або стійкість британської економіки, слід враховувати світову динаміку – фактично з початку 2000-х років розвинуті країни втрачають у своїй динаміці і досить активно витісняються виробництвами, розташованими в країнах Індо-Тихоокеанського регіону (насамперед Китаю) (таблиця «*Частка ВВП у світовому*»), і які (виробництва) дедалі більше стають високотехнологічними. Це вагомий геостратегічний виклик, який проявляється у зовнішньоекономічній сфері, і далі ми розглянемо наскільки з ним справляється Велика Британія.

Частка ВВП у світовому, % (за поточним курсом)

	2005	2015	2023
ЄС	25,0	18,1	17,5
США	27,3	24,2	26,1
Східноазійський- Тихоокеанський регіон	21,8	29,2	29,0
... у т.ч. Китай	4,8	14,7	16,8

Головною особливістю зовнішньої торгівлі Великої Британії є те, що, *по-перше*, сукупний експорт розподілений приблизно порівну між товарами та послугами, причому якщо у торгівлі товарами Велика Британія має дефіцит, то у торгівлі послугами (які, часто юридично і фінансово, супроводжують торгівлю товарами) – майже такий самий профіцит, *по-друге* – надзвичайно висока величина (у номінальних величинах і у термінах частка ВВП) фінансових послуг Великобританії (діаграма «*Торгівля товарами і послугами*»), де профіцит перевищує рівень 3% ВВП. Як наслідок, торговельний дефіцит фактично має внутрішнє «збалансування».

Торгівля товарами і послугами, £ млрд

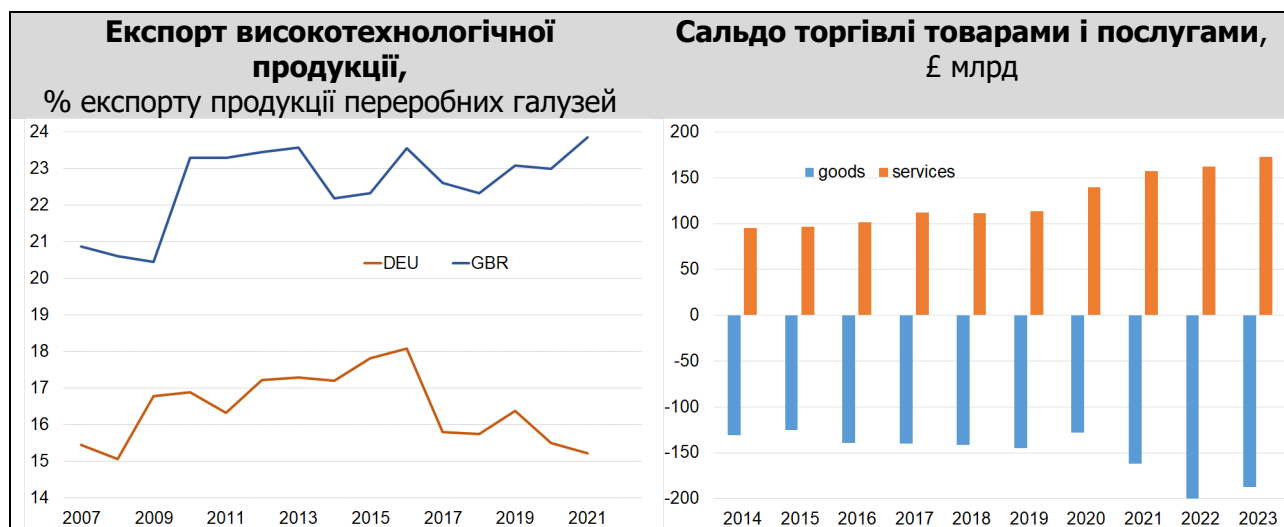
Ще однією особливістю зовнішньої торгівлі Великої Британії є те, що у структурі експорту значною є частка високотехнологічної продукції (зростаючи останніми роками, сягає п'яту частину всього експорту) (діаграма «*Експорт високотехнологічної продукції*»)¹⁵. Для уточнення звернемо увагу, що високий рівень загального експорту Німеччини, найбільшої економіки Європи, контрастує з досить низьким (і таким, що зменшується) рівнем високотехнологічного експорту країни. До речі, наявність значного технологічного експорту слугує базисом для можливого входження Великої Британії до конкурентних середовищ Індо-Тихоокеанського регіону, який є найбільш динамічним і яким визначається світова економічна динаміка. Що,

¹⁵ Вектори результативної підтримки України. / К.: Центр Разумкова, 2023. – <https://razumkov.org.ua/images/2023/11/21/2023-PAKT-7.pdf>

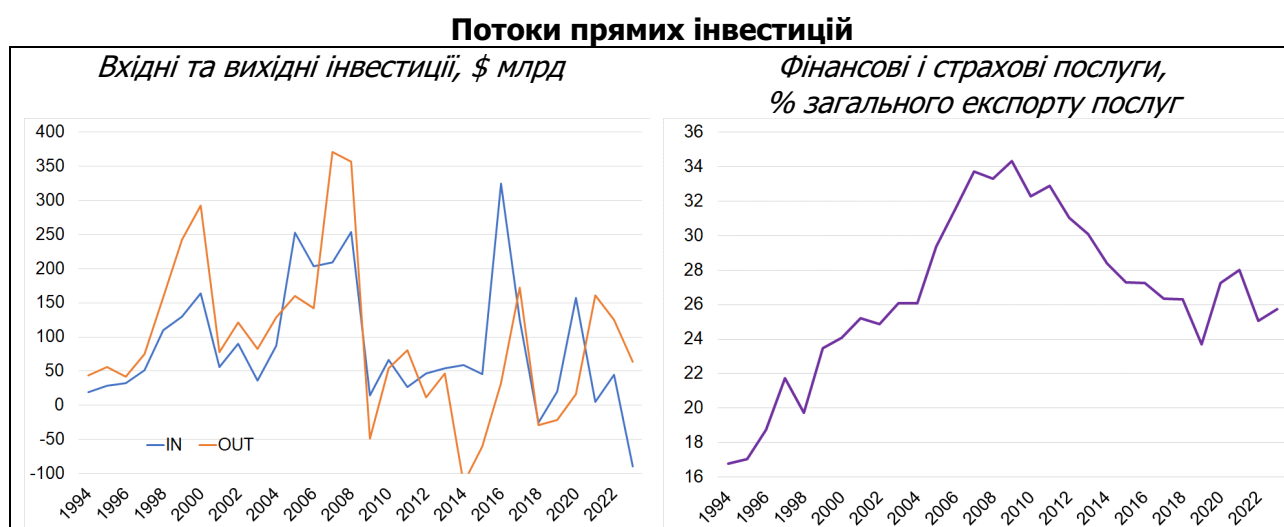
свою чергою, визначає потребу політичної та економічної присутності в ньому (вказаному регіоні) для країни, яка претендує на лідерську роль у геополітиці та геоekonomіці.

І вже на цьому рівні проявляється послідовна переорієнтація Великою Британією напрямів торгівлі. Так, у 2017 р. структура експорту товарів виглядала наступним чином: США – 13,4%, Німеччина – 10,6% Франція – 6,9%, Нідерланди – 6,2%, Китай – 4,8%. За результатами 2023 р.: США – 15%, Німеччина – 8%, Нідерланди – 7,5%¹⁶, Швейцарія – 7,2%, Китай – 7%.

Як вказано, дефіцитні рахунки торгівлі товарами покриваються торговельним надлишком торгівлі послугами¹⁷ (діаграма «Сальдо торгівлі товарами і послугами»), і є підстави стверджувати, що таке співвідношення не погіршуватиметься, оскільки попит на послуги Великої Британії у сфері фінансів, юридичних, освітніх, маркетингових та ін. послуг після Брекзиту зростає і напевне зростатиме.

Крім торгівлі, інвестиційні потоки також мають особливості, які виокремлюють Велику Британію і також можуть засвідчувати потенційні впливи Великої Британії на країни Глобального Півдня.

¹⁶ Загалом, частка Нідерландів подається з врахуванням т.зв. роттердамського ефекту, який проявляється у тому, що морська торгівля Великої Британії з країнами «третього світу» значною мірою здійснюється через нідерландські порти. І хоча статистично це відмічається як внутрішньоевропейська торгівлі, у дійсності частка Нідерландів значно менша.

¹⁷ Ziady H. Brexit is 'stifling' Britain's trade with Europe and the problem is getting worse. – <https://edition.cnn.com/2024/09/17/economy/brexit-stifling-britain-trade-europe/index.html>

Велика Британія була і попри Брекзїт залишається значним інвестором за кордон, а також привабливою країною для міжнародних інвестицій (діаграма «Потоки прямих інвестицій», врізка «Доходи від інвестицій Великої Британії»¹⁸).

ДОХОДИ ВІД ІНВЕСТИЦІЙ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Упродовж століть Британська імперія була серед наймогутніших державних утворень, до якого належали великі території по всьому світу і особливо у Індо-Тихоокеанському регіоні. Одним з економічних наслідків цього був не лише доступ до дешевих ресурсів, але й привабливість цих ресурсів для інвестицій британського капіталу, доходи (відсотки і дивіденди) від яких надходили до метрополії (зміцнюючи фунт).

У другій половині ХХ сторіччя ситуація почала змінюватись, у т.ч внаслідок визвольних рухів у країнах Британської периферії. Значна частина капіталів (новоутворених багатіїв) у країнах-периферії свідомо переправлялась до Великої Британії для збереження, зміцнюючи тим самим капіталомісткість британської економіки.

Водночас, внаслідок антиколоніальних рухів значна частина капіталів (походженням з метрополії) була націоналізована або втрачена. Таким чином, потоки процентних платежів і дивідендів у 1970-1990 рр. змінили свій напрямок і стали спрямовуватись з метрополії до заморських територій (місця утворення нових капіталів), своєю чергою стимулюючи експорт капіталів загалом (таблиця «Накопичені зовнішні інвестиції Великої Британії»).

Накопичені зовнішні інвестиції Великої Британії, \$ млрд

2000	2010	2023
439,5	1068,2	3048,9
940,2	1686,3	2124,4

Втім, після ГФК експорт капіталів з Великої Британії суттєво загальмувався, натомість приплив прискорено зростає, насамперед завдяки китайському капіталу (у т.ч у якості стартового майданчика експансії на Європу загалом).

Слід також вказати на ще одну важливу глобальну перевагу Великої Британії – британський фунт посилює власні позиції у кошиках валютних резервів країн світу, причому це відбувається на тлі зменшення часток долара і євро (таблиця «Частка валюти у світових резервах»¹⁹).

Частка валюти у світових резервах, % загального (4-й квартал року)

	2017	2019	2021	2023	2024
\$	62,7	60,8	58,8	58,4	57,4
€	20,2	20,6	20,6	20,0	20,0
£	4,5	4,5	4,8	4,9	5,0

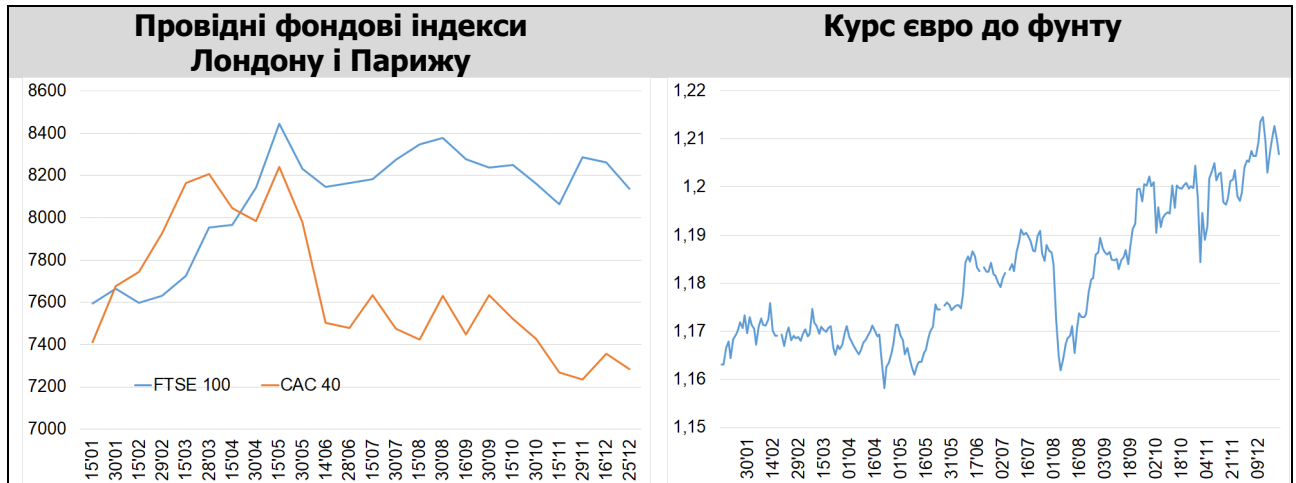
Знаковим також є те, що влітку 2024 р. Лондон повернув собі статус фінансової столиці Європи, обсяг торгів на лондонській біржі перевищив паризькі показники. Провідний же фондовий індекс Лондона практично коливався упродовж року у досить вузькому діапазоні, натомість фондовий індикатор Паризької біржі намітив помітну спадну тенденцію (діаграма «Провідні фондові індекси Лондона і Парижу»²⁰). Звичайно, в такому поверненні певну роль відіграли і

¹⁸ Ryland P. Brexit and the UK economy. – <https://www.investorchronicle.co.uk/content/fd8a7409-f8fa-5fa9-aa97-0f2a03675086>

¹⁹ World Currency Composition of Official Foreign Exchange Reserves. – <https://data.imf.org/regular.aspx?key=41175>.

²⁰ FTSE 100 — британський фондовий індекс, що вираховується на основі котирувань акцій 100 найбільших за ринковою капіталізацією компаній на Лондонській фондовій біржі (<https://www.londonstockexchange.com/indices/ftse-100>). CAC 40 – французький фондовий індекс, в

політичні протистояння у Франції (та й Німеччині, як найближчій партнерці Франції), які не додали впевненості інвесторам.

Що, зрештою, відбулося і на курсовій динаміці – підвищення зацікавленості інвесторів і фінансистів у фунті призвело до збільшенню попиту на фунт на міжнародних ринках, що заклало тенденцію поступового зміцнення британської валюти (діаграма «Курс євро до фунту»). Звичайно, поки це короткострокові тенденції, які радше є відображенням нагальних політичних чинників. Проте їх «синхронність» і напрями змін також не є безпідставними.

Напрями подолання викликів Великою Британією. Повертаючись до проблем Європи зазначимо, що, звичайно, претензії ЄС на глобальне лідерство мають підтримуватись, підкріплюватись і визнаватись світовою спільнотою. Зважаючи на стрімке розширення економічної спроможності багатьох висхідних країн (які ще два десятиліття тому не могли розраховувати на помітне місце у світовій системі поділу праці), Євросоюз, як один з лідерів глобальних інституційних процесів, може продовжити зусилля на їх (процесів) зміцнення і вдосконалення (особливо у частині виконання), розраховуючи на підтримку розвинутих (ліберально спрямованих) країн і висхідних країн Глобального Півдня.

Видається, у цій частині Велика Британія має стратегічні «заділи», оскільки історично Королівство докладає чималих зусиль для посилення власних світових позицій, переважно зберігаючи позитивні відносини з 56 незалежними державами (більшість з яких є висхідними), які утворюють Співдружність націй (Commonwealth of Nations), що звичайно є гарною основою для відновлення глобального лідерства, а з тим і безпеки демократичної Європи (врізка «Стратегічні напрями дій Великої Британії»²¹).

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ДІЙ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

На початку грудня 2024 р. прем'єр-міністр Великої Британії представив стратегічні напрями дій країни, спрямовані на відновлення глобального лідерства, національного соціально-економічного зростання і розвитку, які ґрунтуються на взаємопов'язаності економічної міцності, надійності національної безпеки та міжнародних альянсів.

Стратегічною складовою відновлення має стати стратегічний зв'язок Великої Британії зі США, НАТО та континентальною Європою, а також як оборонна співпраця з країнами Індотихоокеанського регіону, насамперед в рамках альянсу AUKUS, так і партнерство з Німеччиною, Францією, скандинавськими та балтійськими країнами. А підтримка обороноздатності України має вирішальне значення для глобальної демократії, безпеки та стабільності.

основі якого лежать 40 найвпливовіших компаній країни (<https://tradingeconomics.com/france/stock-market>).

²¹ Bicer A. British premier pledges to restore UK's global leadership. –

<https://www.aa.com.tr/en/europe/british-premier-pledges-to-restore-uks-global-leadership/3411885>.

Особливої уваги заслуговує консолідація політичних та дипломатичних зусиль Великої Британії та Франції – обидві держави мають потужні воєнно-морські сили, які, крім іншого, володіють ядерною зброєю.

Зазначимо, що у цьому контексті, не зважаючи на політичні турбулентності (між США та ЄС, Великою Британією та ЄС, НАТО та окремими європейськими країнами), інституційні «підводні течії» мають цілком обмежений вплив на оборонні відомства, особливо в контексті ядерної, розвідувальної і військової співпраці, процеси, які продовжують протікати «гладко». Що для Європи особливо важливо, так це те, що британсько-французький військовий альянс інституційно зміцнюється, хоча рівень взаємозв'язків все ще поступається британсько-американській взаємодії²².

Зазначимо, що франко-британські оборонні відносини набули послідовності і сталості після підписання Ланкастерського договору 2010 р. Угода відображає спільне зобов'язання щодо оперативної співпраці, об'єднання ресурсів і раціоналізації сил і засобів у сферах оборони, національної безпеки та зовнішньої політики²³, а практична військова співпраця між Францією та Великою Британією не є чутливою до внутрішньополітичних змін. Навіть Брекзїт, який набув чинності на початку 2020 р., практично ніяк не вплинув на ці двосторонні відносини.

Слід особливо звернути увагу, що Велика Британія поза географічними межами Європи²⁴:

- разом із США та Австралією є засновником альянсу AUKUS, який, вірогідно виконуватиме функції НАТО в Індо-Тихоокеанському регіоні,
- разом із Австралією та Новою Зеландією, а також США і Канадою є членом військової організації оперативної сумісності AUSCANNZUKUS і розвідувальної угоди «П'ять очей» (Five Eyes),
- разом з Австралією, Новою Зеландією, Малайзією та Сінгапуром також є частиною Оборонної угоди п'яти держав (Five Power Defence Arrangements – FPDA),
- сформувала і підтримує функціонування (мережі) десятків військових баз і центрів, розкиданих по всьому світу, у т.ч. в Індо-Тихоокеанському регіоні, яка (мережа) вірогідно поступається лише американській (і якої і близько не має жодна інша країна Європи)²⁵,
- разом з партнерами підтримують Об'єднані експедиційні сили (Joint Expeditionary Force – JEF)²⁶, які хоча й мають європейську спрямованість, однак можуть виконувати завдання у будь-якій частині світу,
- цілеспрямовано працює над зміцнення партнерства з Японією на політичному, економічному та військовому рівнях, у т.ч. для контролю безпеки у регіоні,
- має не лише усталені політичні та економічні зв'язки і є не лише значним вагомим економічним і фінансовим партнером країн Індо-Тихоокеанського регіону (як вказано, найбільш економічно динамічного), а ще й одним з найбільших експортерів зброї до країн

²² James W. Who are Britain's most important allies and partners? –

<https://www.geostrategy.org.uk/research/who-are-britains-most-important-allies-and-partners/>

²³ UK-France defence relations: steady progress. – <https://ihedn.fr/en/notre-selection/relation-de-defense-royaume-uni-france-une-progression-constante/>

²⁴ James W. Who are Britain's most important allies and partners? –

<https://www.geostrategy.org.uk/research/who-are-britains-most-important-allies-and-partners/>

²⁵ Вірогідно, з європейських країн лише Франція може претендувати на «резидентство» Індо-Тихоокеанського регіону, оскільки сім з тринадцяти її заморських територій знаходяться в Тихому або Індійському океані, а також є єдиною країною-членом ЄС, яка має військову присутність у регіоні з регулярним розгортанням військово-морських сил. – Трансформації у Індо-Тихоокеанському лідерстві. / К.: Центр Разумкова, <https://razumkov.org.ua/statti/transformatsii-u-indotykhookeanskomu-liderstvi>.

²⁶ JEF – це коаліція десяти країн-однодумців (розташованих переважно у північній частині Європи – Данія, Естонія, Фінляндія, Ісландія, Латвія, Литва, Нідерланди, Норвегія, Швеція, Велика Британія), до складу яких входять сили високого рівня готовності, налаштовані на швидке реагування на кризи. Вона посилює сигнали стримування НАТО і може надавати швидкі, надійні і боєздатні сили на підтримку інтересів країн-учасниць JEF. – About the JEF, <https://jefnations.org/about-the-jef/>.

регіону. Зокрема, Індія є третім за величиною покупцем британських систем озброєнь після Саудівської Аравії та США²⁷.

Зазначимо, що оскільки Велика Британія має вже усталену мережу різноманітних зв'язків, то Євросоюз також може долучитись до неї і використовувати для поширення демократичних цінностей, протидії агресивним чи недобросовісним намірам у різних країнах. Насамперед, це стосується, як вказувалось, входження в Індо-Тихоокеанський регіон, де чи не найактивніше перетинаються інтереси та впливи всіх головних акторів сучасного глобалізованого світу.

Не підлягає сумніву, що глобальний лідер повинен мати чітку і зрозумілу позицію стосовно «гарячих точок» людської цивілізації. Тому сьогодні одним із принципових завдань ЄС у частині посилення власної ролі в Індо-Тихоокеанському регіоні є налагодження нових партнерських відносин, привнесення цивілізованих правил гри, де позиції ЄС є достатньо усталеними і прийнятними для багатьох країн і політичних угруповань у всьому світі.

Саме на це спрямована Стратегія ЄС співробітництва в Індо-Тихоокеанському регіоні (Strategy for Cooperation in the Indo-Pacific²⁸), представлена у 2021 р., в якій враховується зростаюча геостратегічна конкуренція США і Китаю, можливі негативні наслідки конфронтації між двома найбільшими країнами, а також завдання для ЄС, захист цивілізаційних цінностей, що дозволить не залишитися осторонь динаміки регіону²⁹.

Одним з доречних кроків може стати побудова ЄС торговельного та інвестиційного альянсу із Всеосяжною та прогресивною угодою про транстихоокеанське партнерство (Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership – CPTPP) – регіональним угрупованням із 12 членів (у т.ч. Австралія, Канада, Японія, Сінгапур, Велика Британія), яке було сформоване після виходу США з Транстихоокеанського партнерства. Актуальність такого залучення зумовлена ще й тим, що реакція на російське вторгнення таких країн, як Японія, Південна Корея та Австралія, які долучилися до підтримки України, показала, що багато країн Індо-Тихоокеанського регіону також керуються загально визнаними цінностями та необхідністю протистояти агресивній політиці авторитарних держав, а європейський дороговказ міг би стати значущим для висхідних країн, які тягнуть до демократичного світу³⁰.

Звичайно, входження у висококонкурентний Індо-Тихоокеанський регіон навіть для такого могутнього та авторитетного альянсу яким є Євросоюз, надзвичайно ускладнено і потребує надійної партнерської підтримки. І тут саме оновлені політичні та економічні відносини між ЄС і Великою Британією зможуть зіграти вирішальну роль, оскільки, як зазначалося, Велика Британія історично сильно пов'язана з ІТР, а сьогодні ці зв'язки набувають особливого змісту.

Лідерська підтримка Великою Британією України. Для України лідерська роль Великої Британії набуває особливого змісту. Політична еліта Великої Британії, не залежно від правлячої партії та уряду, займає тверду позицію стосовно ролі і місця України у Європі – без мирної демократичної України демократична Європа не може вважати себе убезпеченою від зазіхань східного агресора.

²⁷ Gilli A. The United Kingdom and the Indopacific: return of Global Britain? – <https://www.jstor.org/stable/resrep21474.11>.

²⁸ Questions and Answers: EU Strategy for Cooperation in the Indo-Pacific. – https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/qanda_21_4709.

²⁹ Grare F. Europe's Security Posture in the Indo-Pacific and the View From Asia. – <https://carnegieeurope.eu/2023/07/04/europe-s-security-posture-in-indo-pacific-and-view-from-asia-pub-90081>

³⁰ Piatkiewicz D., Piotrowski M. Transatlantic transitions: strategies for 2025 and beyond. – https://www.europeum.org/wp-content/uploads/TAPF_2024_ppfinal.pdf

Допомога Україні у війні є одним із головних зовнішньополітичних пріоритетів Великої Британії – країна активно підтримує Україну від самого початку широкомасштабного вторгнення росії. Так, Велика Британія³¹:

- першою ухвалила рішення про надання Києву сучасної зброї і спонукала до цього інші європейські країни;
- є третім за обсягом донором двосторонньої допомоги Києву та провідним союзником у наданні летальної допомоги;
- через розроблений механізм Unity військова допомога та страхування підтримали морський коридор Чорного моря та дозволили Україні експортувати урожай, що має вирішальне значення для глобальної продовольчої безпеки та економіки України;
- утвердилася у якості відповідального партнера у наданні життєво важливої допомоги, виділивши за перші роки війни на такі потреби для України £12,8 млрд: £7,8 млрд військової і £5 млрд невійськової підтримки³².

Значною є участь Великої Британії у міжнародних і всесвітніх інституціях та платформах, де розглядались події і ситуації в Україні. Так, у березні 2022 р., лютому 2023 р., липні 2024 р. Велика Британія виступала ініціатором і підтримувала резолюції Генеральної Асамблеї ООН, які засуджують вторгнення Росії в Україну. Членство в Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) та участь у регулярних форумах цієї організації Велика Британія використовує для того, щоб підкреслили загрозу, яку Росія становить для людства, а з тим як для притягнення Росії до відповідальності у відповідності з міжнародним правом, так і для посилення підтримки України.

Рішення, заходи і дії Великої Британії мають не лише поточне безпекове значення, а й націлені у майбутнє, на розвиток України. Так, Угода про політичну, вільну торгівлю та стратегічне партнерство між Великою Британією та Україною³³ дозволяє британським та українським компаніям скористатися перевагами безмитної торгівлі, а з тим посилювати конкурентні позиції на світових ринках. Причому не лише у «традиційних» галузях. Зокрема, набула чинності Угода про цифрову торгівлю між Великою Британією та Україною (UK-Ukraine Digital Trade Agreement), яка сприяє безмитній торгівлі цифровим контентом і є важливим кроком у підтримці цифрового переходу³⁴.

Фонд партнерства для стійкої України (Partnership Fund for a Resilient Ukraine) відіграє важливу роль у наданні термінової підтримки нещодавно звільненим територіям і має широкі можливості для того, щоб допомогти українському суспільству впоратися з втратами, спричиненими війною³⁵. Велика Британія також погодилася надати безпрецедентні гарантії на суму \$5 млрд (близько £4 млрд), щоб Україна могла отримати доступ до кредитування Світового банку, і тим самим продовжувати фінансувати державні послуги та соціальні програми.

Сьогодні широкі дискусії точаться навколо гарантій безпеки Україні. На жаль, попередні документи виявилися не дієвими, тому необхідним є пошук нових механізмів підтримки країни. У цьому контексті окремої уваги заслуговує ініціатива Великої Британії стосовно створення Тристороннього союзу Британія-Україна-Польща, яка була анонсована напередодні

³¹ Martill B., Sus M. UK-EU Security Cooperation After Ukraine. – <https://carnegieendowment.org/europe/strategic-europe/2024/01/uk-eu-security-cooperation-after-ukraine?lang=en>

³² UK support to Ukraine: factsheet. – <https://www.gov.uk/government/publications/uk-support-to-ukraine-factsheet/uk-support-to-ukraine-factsheet>.

³³ UK-Ukraine Political, Free Trade and Strategic Partnership Agreement. – <https://www.gov.uk/government/collections/uk-ukraine-political-free-trade-and-strategic-partnership-agreement>.

³⁴ Ukraine and the United Kingdom sign a Digital Trade Agreement. – <https://me.gov.ua/News/Detail/1be7e18c-a612-488c-a07c-3b9fac8c1b44?lang=en-GB&title=UkraineAndTheUnitedKingdomSignADigitalTradeAgreement>.

³⁵ UK aid to Ukraine. – <https://icai.independent.gov.uk/html-version/uk-aid-to-ukraine-2/>

російського вторгнення (у січні 2022 р.)³⁶. Пактом передбачався розвиток співпраці з низки питань, включаючи кібербезпеку та енергетичну безпеку, що фактично виводили дво- і тристоронні на ширший і глибший рівень, ніж вони були будь-коли раніше. Хоча такий союз не набув належної легітимізації, однак з початком агресії Велика Британія і Польща були серед найбільш послідовних союзників України.

І сьогодні вказана ініціатива може отримати новий імпульс. На початку 2024 р. відбулося підписання нової українсько-британської безпекової угоди³⁷, що покликана сприяти обопільній співпраці з оборонних та промислових питань. Причому реалізація положень угоди почалася задовго до її підписання – фактично з самого початку російського вторгнення. Так, війна в Україні надала реальний полігон для випробувань (в реальних умовах) нових видів зброї, створюваних британськими фахівцями і вдосконалюваними українськими інженерами і військовими. Велика Британія суттєво розширила існуючі тренувальні місії для українських збройних сил. І не стане дивиною, якщо невдовзі ЗСУ стануть повноправним учасником Об'єднаних експедиційних сил.

Зрозуміло, що навіть така Україно-британська угода (до якої напевне приєднаються й інші демократичні країни) не в змозі замінити членство України в НАТО чи ЄС, однак вона (угода) стане важливим внеском у поглибленні євроатлантичної інтеграції України у безпековий простір НАТО, а також спонукатиме й інші європейські країни приділяти більше уваги захисту і зміцненню України, як східного форпосту європейської цивілізації³⁸.

Сьогодні партнери йдуть далі – завершується підготовка 100-літньої партнерської угоди між Великою Британією та Україною³⁹. За браком інформації поки що передчасно робити будь-які припущення щодо її майбутньої ефективності. Однак однозначно можна стверджувати: це крок у правильному напрямі і для України, в її прагненні надійних гарантій безпеки, і для Великої Британії – як підтвердження її лідерської спроможності у Європі та у світі.

³⁶ Червоненко В., Тороп О. Тристоронній союз Британія-Україна-Польща. Як це буде і що дасть. – <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60173211>.

³⁷ Угода про співробітництво у сфері безпеки між Україною та Сполученим Королівством Великої Британії і Північної Ірландії. – <https://www.president.gov.ua/news/ugoda-pro-spivrobitnictvo-u-sferi-bezpeki-mizh-ukrayinoyu-ta-88277>.

³⁸ The trilateral initiative: How Britain, Poland and Ukraine can shape a post-war Europe. – <https://prisma.org/en/english-the-trilateral-initiative-how-britain-poland-and-ukraine-can-shape-a-post-war-europe/>.

³⁹ Магдик Н. Між Україною та Великою Британією готується 100-річна угода – Зеленський. – <https://tsn.ua/politika/mizh-ukrayinoyu-ta-velikoyu-britaniyeyu-gotuyetsya-100-richna-ugoda-zelenskiy-2729502.html>.